

ГЛАСНИК

СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE DE SKOPLJÉ

КЊИГА XII ТОМЕ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

SECTION DES SCIENCES HUMAINES

6

УРЕДНИК Дr. РАДОСЛАВ М. ГРУЈИЋ

DIRECTEUR RADOŠLAV M. GRUJIĆ



СКОПЉЕ — SKOPLJÉ

1933

НОШЕЊЕ КАМЕНА О ВРАТУ

(НОВИ ПОДАЦИ)

У Гласнику Скопског научног друштва, књ. I, стр. 528—530, а под насловом „Шипа значи камен о врату?“, објавио је Тих. Р. Ђорђевић неколико података из литературе о занимљивом обичају ношења камена о врату и уз то поставио неколика „питања“ као упутство за скупљање података о том обичају. Тај напис дао је повода више дискусији о постанку или о значењу тог обичаја него ли самом скупљању грађе.

Приказујући у последњој свесци овога часописа расправу Д-ра Илије М. Јелића: „Шипа значи камен о врату?“ ја сам изнео неколике критичке напомене, због којих сматрам да г. Јелић није успео. Указао сам на неке податке у литератури и упутио на једну немачку расправу о том питању. Уједно сам навео и једно предање из Раме. Овом приликом желим да изнесем неколико нових података, који треба да допринесу утврђивању географског распрострањења поменутог обичаја и његова значења.

Као што сам већ изнео, у Рами живи успомена на кажњавање са стране црквених власти тиме да кривац носи камен о врату. Наиме, од католика у Горњој Рами сазнао сам (16 јула 1931) да су жупници кажњавали оне који би што погрешили да за време мисе стоје држећи камен у руци или о врату и да тако чине покору. Ове, 1932 године, у селима око Прозора, такође у Рами, скупио сам и више података о томе. У Гмићима су ми казивали да је био обичај да се као „покора пратарска“ држи камен о врату или дрво у устима. Неки пок. Шипа био је кажњен, стога што је отео девојку, да држи камен о врату. Његов је камен био толико тежак да га није могао да држи, него га је био заденуо за појас. Ко би био тако кажњен држао би камен о врату само за време мисе у неколико недељних или празничних дана. Неки старци из тог села казивали су ми да су сами виђали такве казне, као и то да се кажњавају кривци да за време мисе држе дрво у устима. Још су ми нарочито нагласили да су само мушкарци кажњавани тим да држе камен о врату. И у суседном селу Лапсуњу зна се да је било обичаја да кривци за покору носе камен у врату, па још да, носећи тај камен о врату, на коленима обиђу око свега народа на миси око цркве (на Шћиту). У селу Доброши се сећају да су „пратри“ наређивали покору и стављали кривцима гужве око врата, али без камена. У Доњој Васти су ми казивали да је гужва стављана ономе ко би се насмејао у цркви за време мисе. Један старац са Шћипа казивао ми је: ако би се ко у цркви на Уздолу засмејао, фра Павао Вукадин би га казнио, и то женској би натакао гужву а мушкарцу ставио камен на врат. (Црква на Уздолу је подигнута 1859). Иначе је то била поглавито црквена казна за оне који су се држали забрањених свадбених обичаја (као што је случај и с раније наведеним наредбама бискупа Милетића и његова викара). Тако су ми и у самом Уздолу казивали: ако би девојка „ускочила“, фратар би казнио и њу и све сватове да издрже покору. Момку и сваком свату би ставио гужву а на младу и на јенгу би ставио по црну мараму и наредио им да с тим стоје за време мисе (док остали седе и клече). По казивању у селу Горици, фратри нису допуштали да се невеста води ноћу. Ако би ко одвео ноћу, онда би свима који су били у сватовима натакли гужву на врат да је држе за време мисе а камен у устима. Некима би обесили пуну зобницу камења о врат, да је држе за време мисе.

Тако је исто било и у околини Фојнице, а вероватно и другде код католика у средњој Босни. Старац Мато Шеро из Дједина Дола (у фојничком

срезу) казивао ми је да би се наређена покора за онога ко би одвео девојку ноћу састојала у томе да му брати обесе камач око врата или кост, па да с тим стоји у цркви (фрањевачког манастира у Фојници) док траје миса,

Исте, 1932 године, распитивао сам за тај обичај и у Попову Пољу. Изгледа, да га је тамо раније нестало, јер ми је о томе умео да казује само старац Мише Томашевић Сердар из Цицрине, стар преко 80 година, који није гледао него је слушао да су некада свећеници на исповеди наређивали да се носи за покору камен о врату.

За кажњавање ношењем камена о врату имао сам прилике да чујем и међу православнима Србима на Гласинцу. Тако ми је Митар Беатовић из Таварина казивао (јула 1932) да су Турци кажњавали и тако да осуђени човек неко време (пола године или годину) носи камен о врату. Камен би био тако намештен да га осуђени не би могао скинути. Ма да је поменути сељак врло отресит човек, ја то његово казивање саопштавам с резервом, јер ми се чини да се оно односи на туцаке, робове пуштене да скупљају откуп, који су носили катанац на врату.

Напоследку, да овде поменем и податак који је изнео *Јер. Павловић*: да је у цркви у селу Митрашинцима, у Малешеву, био претстављен воденичар (који је крао за живота) с воденичним каменом везаним му за врат, чиме се допуњују ранија саопштења *Т. Смиљанића*,³ и да укажем на то да је кажњавање ношењем камена о врату било често и дуго се одржавало у самом Загребу.⁴

Према свему изложеноме, засада је јасно само то да се с каменом о врату није ишло једино на жалбу него је камен о врату имао широку примену и као изобличујућа казна све до у новије време код католика у Босни и Херцеговини; а успомена на такав начин кажњавања живи унеколико и у веровању становништва Јужне Србије о загробном животу. Треба, с тога, продужити с испитивањима и у другим деловима нашега народа.

Мил. С. Филиповић

² *Јеремија Павловић*: Малешево и Малешевци 375.

³ Гласник Скопског научног друштва III, 347.

⁴ *J. Matasović*: Stari i starinarski Zagreb. „Narodna starina“ I, 3—4.